

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Мухіної Людмили Михайлівни
«Психологічні особливості розвитку конфліктологічної компетентності
майбутніх учителів», представлену на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07- «Педагогічна та
вікова психологія» (053 – психологія)**

Ускладнення умов життєдіяльності, міжособистісного спілкування в результаті глобалізації виробництва, соціально-економічних проблем, призводить до збільшення кількості конфліктів в суспільстві, а відповідно, і в закладах освіти. Наслідками несформованої конфліктологічної компетентності особистості, зокрема учителів, є поширення в освітньому середовищі таких явищ як агресія, булінг, мобінг, емоційне вигорання та ін. Педагогічна вища освіта у таких умовах покликана, окрім традиційної загальноосвітньої, професійної підготовки майбутніх учителів, відігравати провідну роль у формуванні їх конфліктологічної компетентності, здатності попереджувати та розв'язувати можливі конфліктні ситуації. А відтак, дослідження психологічних особливостей розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів є вельми актуальною науково-практичною проблемою психології, реалізувати яку поставила за мету Л.М. Мухіна.

Ключовим завданням реформування та розвитку сучасної освітньої галузі є формування у майбутніх педагогів системи професійних компетентностей, в тому числі й їх здатності розуміти себе та інших, умінь, навичок щодо попередження та управління конфліктами з використанням адекватних сучасним викликам технологій, форм та засобів безконфліктного спілкування.

До сьогодні, попри значну кількість наукових праць, присвячених формуванню конфліктологічної компетентності особистості, на жаль відсутня єдина концепція щодо її розвитку, власне, у майбутніх учителів, а відтак бракує ефективних технологій, спеціальних програм розвитку вище зазначеної компетентності у студентів – майбутніх учителів під час їх навчання у закладах вищої освіти (ЗВО). Саме тому, дисертаційне дослідження Л.М. Мухіної, яке

присвячене вивченню психологічних особливостей розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів є актуальним, характеризується новизною та має науково-практичну значущість.

У роботі коректно та чітко сформульовано об'єкт, предмет та мету дослідження, що дозволило авторці сформулювати та послідовно вирішити його основні завдання.

Варто відзначити наукову новизну дослідження Мухіної Л.М., яка полягає в тому, що уперше: з позицій системного та андрагогічного підходів виокремлено показники, компоненти конфліктологічної компетентності майбутніх учителів: гнучкість спілкування, розвинений емоційний інтелект, позитивна активна життєва позиція, комунікативна толерантність, ініціативність у переосмисленні попереднього досвіду, здатність до засвоєння нових знань та мотивація до досягнення конструктивних рішень; запропоновано концептуальну модель розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів у ЗВО; встановлено взаємозв'язок конфліктологічної компетентності особистості з емоційним інтелектом та асертивною її поведінкою; уточнено й розширено наукові уявлення про сутність, структуру, критерії, показники конфліктологічної компетентності майбутнього учителя та технології її розвитку.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та апробації програми розвитку конфліктологічної компетентності студентів – майбутніх педагогів у процесі їх підготовки у ЗВО. Запропонована програма спрямована на забезпечення розвитку професійно значущих якостей майбутніх учителів. Теоретичні положення та результати емпіричного дослідження психологічних особливостей конфліктологічної компетентності студентів-педагогів та умови її формування у ЗВО можуть бути використані у процесі викладання ряду навчальних дисциплін.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі **«Теоретичні основи дослідження явища конфліктологічної компетентності учителя»** здійснено теоретико-методологічний аналіз основних підходів до вивчення конфліктологічної компетентності майбутніх учителів. Розглянуто конфліктологічну компетентність як складову професійної компетентності учителя, результат освітнього процесу та психолого-педагогічну проблему. Констатується, що феномен конфлікту є міждисциплінарним та що педагогічний конфлікт вирізняється складністю, багатоаспектністю, різномірністю, полідетермінованістю і є невід'ємною складовою професійної діяльності.

Конфліктологічна компетентність майбутнього учителя представляється дисертанткою як складова професійної компетентності, поряд з такими як комунікативна, соціальна, педагогічна та інші і визначається як інтегративна здатність особистості використовувати спеціальні психологічні знання, уміння та навички з метою профілактики та розв'язання конфліктних ситуацій у педагогічній діяльності.

З огляду на проаналізовані дослідження інших науковців та враховуючи особливості професійної діяльності учителів, її суспільно-значущий смисл, особливості спілкування, взаємодії з особами різного соціального статусу, що вимагають від педагога особливих індивідуальних якостей, здібностей, дисертанткою запропоновано структурно-функціональну модель конфліктологічної компетентності майбутнього учителя. В ній виокремлено: структурні компоненти (когнітивний, особистісний, емоційно-вольовий, регулятивно-поведінковий), критерії (результативно-когнітивний, суб'єктивно-особистісний, комунікативно-організаційний, діяльнісний), функції (ціннісна, рефлексивна, регулятивна, мобілізаційна, інформаційна, прогностична, інтегративна) та наведено їх характеристику.

У другому розділі **«Емпіричне дослідження конфліктологічної компетентності майбутніх учителів»** представлено програму та процедуру організації констатувального експерименту з виявлення конфліктологічної компетентності, показників та рівнів розвитку її складових у студентів - майбутніх учителів. Авторкою виявлено, що учасники дослідження, мають

слабкі уявлення щодо сутності конфліктологічної компетентності учителя, провідними стратегіями поведінки у конфлікті обирають уникнення конфлікту, наполегливість. Дисертанткою на основі експерименту робиться висновок, що найбільш вираженими у майбутніх учителів виявились індивідуалістичні стратегії поведінки у конфлікті, а не стратегії покращення соціальної взаємодії.

Встановлено, що загальний низький рівень конфліктності у досліджуваних вибірці студентів визначається за рахунок стратегії і тактики уникнення конфліктів, а не за рахунок керування конфліктними ситуаціями. Мухіною Л.М. робиться експериментально підтверджений висновок про низьку конфліктологічну культуру майбутніх учителів. Саме це стало підставою для розробки програми її розвитку у студентів у процесі навчання у ЗВО.

У третьому розділі **«Програма розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів»** дисертанткою викладено загальну стратегію формувального експерименту, визначено мету і завдання, представлено теоретичні засади його побудови, обґрунтовано концептуальну модель розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів, складовими якої, цілком правомірно виокремлено блоки: 1) теоретико-методологічний; 2) процесуальний; 3) результативний, взаємодія яких відображає етапність даного процесу та зв'язок усіх його складових. Здійснено оцінку ефективності реалізації розвивальної програми.

Основними принципами розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів Мухіною Л.М. було цілком методологічно обґрунтовано обрано: принцип системності та послідовності, принцип рефлексії, принцип зв'язку теорії і практики. З різних форм розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів дисертантка використала індивідуальні та групові форми роботи, діалогічно-дискусійні, ситуаційні, ігрові методи навчання та ін.

Запровадження розробленої авторкою моделі розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів, розробка психолого-педагогічних умов її розвитку, використання в ЗВО спецкурсу «Конфліктологічна компетентність», авторського тренінг-курсу «Конфліктна компетентність вчителя»,

факультативу сприяли позитивним достовірним змінам у всіх компонентах конфліктологічної компетентності учасників експериментальних груп. У студентів контрольної групи суттєвих змін у конфліктологічній компетентності виявлено не було. Для перевірки статистичної значущості достовірності відмінностей емпіричних даних використано критерій кутового перетворення Фішера.

Робота характеризується структурованістю та логічністю викладеного матеріалу. Зміст дисертації повністю розкриває обрану тему та відповідає завданням дослідження. За змістовими та формальними показниками (обсяг, структура) дисертація відповідає вимогам, що ставляться до кандидатських дисертацій.

Основні положення та результати дослідження висвітлено в 11 наукових публікаціях (9 одноосібних і 2 у співавторстві), з яких: 4 - опубліковано у вітчизняних фахових виданнях у галузі психології, 1 - у періодичному науковому фаховому виданні, що включено до міжнародних наукометричних баз зарубіжних фахових видань, 1 - у науковому фаховому виданні іноземної держави.

Поряд з позитивним, на нашу думку, варто висловити ряд зауважень і побажань, які можуть носити дискусійний характер, зокрема:

1. У дисертації у комплекс методів дослідження варто було б включити метод експертних оцінок, з метою з'ясування рейтингу найбільш поширених у вчительській діяльності конфліктних ситуацій, а також для більшої достовірності експертизи позитивних змін у розвитку конфліктологічної компетентності респондентів експериментальних груп.

2. Серед комплексу методів дослідження, як використані дисертанткою, називаються методи усного опитування, проте у змісті роботи не наводяться результати, фрагменти використання бесід та інтерв'ю з респондентами, а вони могли б додатково підтвердити правомірність висновків, зроблених переважно за результатами тестування їх конфліктологічної компетентності.

3. Цікавим представлялось би здійснення порівняльного аналізу, виокремлених дисертанткою показників становлення конфліктологічної

компетентності студентів - майбутніх учителів, у залежності від професійного спрямування їх підготовки у ЗВО, віку, статі.

4. Для розробки ефективної моделі та програми розвитку конфліктологічної компетентності студентів доцільно було б вивчити та орієнтуватись на рівні сформованості її компонентів, показників в успішних в нинішніх умовах (толерантних, неконфліктних) учителів.

5. При аналізі ефективності впливу програми розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів необхідно було б порівнювати показники зазначеної компетентності не лише у респондентів експериментальних та контрольної груп, але, що дуже важливо, з показниками розвитку зазначеної компетентності у цих групах студентів на початку та в кінці формувального експерименту.

6. До програми розвитку конфліктологічної компетентності студентів варто було б включити елементи фасилітації.

Зазначені зауваження та пропозиції не знижують загальної оцінки науково-практичної значущості результатів дослідження і дозволяють зробити наступні загальні висновки:

1. Дисертаційна робота Мухіної Людмили Михайлівни «Психологічні особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів» є самостійною, завершеною науковою працею, що присвячена актуальній та практично значущій проблемі.

2. Дисертація містить нові, оригінальні теоретичні та практичні розробки, які є результатом пошуку, здійсненого на високому науковому рівні з кваліфікованим використанням сучасних методів психологічного дослідження. Отримані результати в повній мірі є новими, оригінальними, достовірними та суттєво поглиблюють наукові уявлення про психологічні особливості формування конфліктологічної компетентності майбутніх учителів.

3. Зміст, обсяг, структура та оформлення дисертації відповідають вимогам, що висуваються МОН України до подібного роду наукових праць.

4. За своїм змістом автореферат відображає основні положення дисертації.

5. Основні наукові результати повністю викладено в необхідній кількості статей, опублікованих у наукових фахових виданнях, та оприлюднено на наукових конференціях.

Дисертаційне дослідження Мухіної Людмили Михайлівни «Психологічні особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх учителів» є цілісною, завершеною, самостійною, теоретично та практично значущою роботою, у якій здобуті матеріали, важливі для вирішення актуальних для психології завдань, пов'язаних із підготовкою висококомпетентних фахівців освітньої галузі. За ступенем актуальності теми, методичним рівнем, новизною отриманих результатів, теоретичною і практичною значущістю дисертація повністю відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» із змінами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року та вимогам МОН України, які висуваються до підготовки кандидатської дисертації, а її автор - Мухіна Людмила Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 - педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор

М. І. Томчук

ПІСЛИС
- Томчука М. І.
ЗАСВІДЧУЮ

ЗАВ. КАБІНЕТА
А. В.
2019 РІК